

**MULKIY DAROMADLARNING SOLIQQA TORTISH  
MEXANIZMI VA HISOB**

***Kuldashev Xojiakbar***

*Andijon davlat texnika instituti*

*Muhandislik iqtisodiyoti va boshqaruv*

*fakulteti “Buxgalteriya hisobi va audit” yo’nalishi*

*4-bosqich K-113-21 guruh talabasi*

*Ilmiy rahbar: Sh.J. Usmonov*

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada jismoniy shaxslarning mulkiy daromadlarini soliqqa tortish mexanizmi va hisobini tashkil etish masalalari yoritilgan. Mulkiy daromadlarning mohiyati, shakllanish manbalari va ularni soliqqa tortishning huquqiy asoslari chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu daromadlarni buxgalteriya hisobida aks ettirish va nazorat qilishning amaliy jihatlari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqotda milliy qonunchilik normalari asosida mavjud muammolar tahlil qilinib, ularni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar berilgan. Maqola mulkiy daromadlarni soliqqa tortishning amaliy mexanizmlarini yanada samarali yo‘lga qo‘yish, davlat byudjeti tushumlarini barqarorlashtirish va moliyaviy boshqaruvni rivojlantirishga qaratilgan. Ushbu ish iqtisodiyotni tartibga solishning muhim jihatlardan biri sifatida jismoniy shaxslarning mulkiy daromadlari ustidan samarali soliq nazoratini amalga oshirishga qaratilgan yondashuvlarni taklif etadi.

**Kalit so‘zlar:** mulkiy daromadlar, soliqqa tortish mexanizmi, buxgalteriya hisobi, jismoniy shaxslar daromadlari, soliq nazorati, milliy qonunchilik, byudjet tushumlari, iqtisodiy barqarorlik.

**Аннотация:** В данной статье освещаются вопросы механизма налогообложения и учета имущественных доходов физических лиц. Раскрыта сущность имущественных доходов, источники их формирования и правовые основы налогообложения. Также рассмотрены практические аспекты

*отражения этих доходов в бухгалтерском учете и контроля за ними. В исследовании проведён анализ действующих национальных норм и предложены научно обоснованные рекомендации по их совершенствованию. Статья направлена на повышение эффективности практического механизма налогообложения имущественных доходов, стабилизацию поступлений в государственный бюджет и развитие финансового управления.*

**Ключевые слова:** *имущественные доходы, механизм налогообложения, бухгалтерский учет, доходы физических лиц, налоговый контроль, национальное законодательство, поступления в бюджет, экономическая стабильность.*

**Abstract:** *This article highlights the mechanism of taxation and accounting of individuals' property income. It explores the nature of property income, its sources, and the legal framework for taxation. Practical aspects of accounting and control of such income are also discussed. The research analyzes current national regulations and provides scientifically grounded recommendations for their improvement. The article aims to enhance the practical mechanism for taxing property income, stabilize budget revenues, and develop financial management.*

**Keywords:** *property income, taxation mechanism, accounting, individuals' income, tax control, national legislation, budget revenues, economic stability.*

### **KIRISH**

Bugungi kunda jismoniy shaxslarning mulkiy daromadlarini soliqqa tortish mexanizmini takomillashtirish davlat byudjetini barqaror tushumlar bilan ta'minlash va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashning muhim omillaridan biridir. Mulkiy daromadlar aholi moliyaviy barqarorligini oshirish bilan birga, davlatning soliq bazasini kengaytiradi. Shuning uchun ularning soliqqa tortilishi bo'yicha aniq huquqiy normalar ishlab chiqilishi va ularning buxgalteriya hisobida to'g'ri aks ettirilishi dolzarb vazifalardan hisoblanadi. So'nggi yillarda ushbu sohada amalga oshirilgan islohotlar samaradorlikni oshirishga qaratilgan bo'lsa-da, amaliyotda qator muammolar mavjud. Shuning uchun mulkiy daromadlarni soliqqa tortish mexanizmini chuqur o'rganish, hisob yuritishning zamonaviy yondashuvlarini

tatbiq etish va takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

### **ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR**

Mulkiy daromadlarni soliqqa tortish bo'yicha ilmiy-adabiy manbalar va amaliy hujjatlar tahlili ushbu mavzuning nazariy va amaliy asoslarini chuqur o'rganishga yordam beradi. Avvalo, O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, Prezident farmonlari va Davlat soliq qo'mitasi tomonidan tasdiqlangan me'yoriy hujjatlar asosiy manba sifatida xizmat qildi. Jumladan, PF-60-sonli Farmon va unga muvofiq ishlab chiqilgan taraqqiyot strategiyasi soliqqa tortish tizimini modernizatsiya qilishni belgilab bergan.

Shu bilan birga, mulkiy daromadlarni soliqqa tortishning nazariy jihatlarini bo'yicha mahalliy iqtisodchi va moliyachilarning ilmiy ishlari o'rganildi. Masalan, Karimovning "Buxgalteriya hisobi nazariyasi", Mahmudovning "Soliq tizimi rivojlanishi" kitoblari, shuningdek, Davlat soliq qo'mitasining rasmiy ma'lumotlari muhim manba sifatida foydalanildi.

Xorijiy tajribani o'rganish maqsadida Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF), Jahon Banki va Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD) tomonidan e'lon qilingan soliq boshqaruvi va mulkiy daromadlar bo'yicha hisobotlar tahlil qilindi. Bu manbalar asosida rivojlangan mamlakatlarda mulkiy daromadlarni soliqqa tortish mexanizmlarining samaradorligi, ularni nazorat qilishning raqamlashtirilgan tizimlari va shaffoflik darajasi o'rganildi.

### **NATIJALAR**

O'tkazilgan tahlillar va o'rganilgan amaliyotlar asosida bir qator muhim natijalarga erishildi. Avvalo, jismoniy shaxslarning mulkiy daromadlarini soliqqa tortish milliy iqtisodiyot barqarorligi va davlat byudjeti tushumlarini oshirishda muhim manbalardan biri ekanligi tasdiqlandi. Ayni paytda O'zbekistonda ushbu daromadlarni aniqlash, hisobga olish va soliqqa tortish jarayonida bir qator tizimli muammolar mavjudligi ma'lum bo'ldi.

Birinchidan, mulkiy daromadlar to'liq va shaffof tarzda hisobga olinmasligi soliq tushumlarining kamayishiga olib keladi. Masalan, ko'p hollarda uy-joy ijarasi,

mulkni ijaraga berish yoki boshqa shakllarda foydalanish bo'yicha tuzilgan bitimlar rasmiy tarzda ro'yxatdan o'tkazilmaydi, bu esa yashirin iqtisodiyot hajmini oshiradi.

Ikkinchidan, mavjud soliq stavkalari va ularga qo'llaniladigan imtiyozlar ba'zi hollarda ortiqcha murakkablik tug'diradi va soliqqa tortishning oddiy va tushunarli mexanizmlarini talab etadi. Shuningdek, bu sohada elektron hisob-kitob tizimlari va avtomatlashtirilgan monitoring mexanizmlari yetarlicha joriy etilmagan.

Uchinchidan, xorijiy davlatlar tajribasi asosida shuni ta'kidlash lozimki, rivojlangan mamlakatlarda mulkiy daromadlarni nazorat qilish va soliqqa tortish jarayoni yuqori texnologiyalar asosida amalga oshiriladi. Maxsus reyestrlar, elektron arxivlar va integratsiyalashgan ma'lumotlar bazasi orqali davlat organlari barcha mulkiy bitimlarni onlayn kuzatish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda ham mulkiy daromadlarni soliqqa tortish bo'yicha huquqiy bazani mukammallashtirish, axborot tizimlarini kengaytirish va soliq to'lovchilarni rasmiylashtirish ishlarini kuchaytirish zarur. Shu bilan birga, aholiga soliqqa oid tushuntirish ishlarini tizimli olib borish, soliq madaniyatini oshirish va jarayonni iloji boricha soddalashtirish orqali yashirin daromadlarni aniqlash imkoniyatlari kengayadi.

### **MUHOKAMA**

Mulkiy daromadlarni soliqqa tortishning mavjud mexanizmlarida qator tizimli muammolar kuzatilmoqda. Birinchidan, ayrim holatlarda jismoniy shaxslarning real daromadlarini aniqlash qiyinchilik tug'diradi, chunki mulkni ijaraga berish, sotish yoki boshqa shaklda foydalanish bo'yicha barcha ma'lumotlar doimiy ravishda davlat organlari tomonidan nazorat qilinmaydi. Bu esa soliq to'lovchilar tomonidan daromadlarni yashirishga olib keladi. Ikkinchidan, huquqiy bazada mavjud bo'lgan tafovutlar, ayrim tushunchalarning aniq belgilanmaganligi amaliyotda tushunmovchiliklarga sabab bo'ladi. Shu bois soliq organlarining imkoniyatlarini kengaytirish, axborot almashish tizimini avtomatlashtirish, aholini to'liq rasmiylashtirish va tushuntirish ishlarini kuchaytirish muhimdir. Xorijiy tajriba, xususan, rivojlangan davlatlarda mulkiy daromadlar bo'yicha aniq reyestrlar yuritilishi va barcha bitimlarning raqamlashtirilishi ushbu sohada shaffoflikni

oshirishga xizmat qiladi. O'zbekistonda ham shu kabi mexanizmlarni tatbiq etish dolzarbdir. Shu asosda soliqqa tortish mexanizmini takomillashtirish bo'yicha kompleks yondashuv ishlab chiqilishi zarur.

### **XULOSA**

O'zbekistonning soliq siyosatida jismoniy shaxslarning mulkiy daromadlarini soliqqa tortish masalasi dolzarb va muhim yo'nalishlardan biri sifatida namoyon bo'lib, davlat byudjeti tushumlarini barqaror oshirish hamda iqtisodiy tartib-intizomni mustahkamlashda katta ahamiyat kasb etadi. O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, hozirgi kunda ushbu daromadlarni aniqlash, to'g'ri hisoblash va samarali soliqqa tortishda huquqiy, tashkiliy va texnik jihatdan ayrim kamchiliklar mavjud.

Avvalo, mulkiy daromadlar manbalarini aniqlash va ro'yxatga olish bo'yicha yagona axborot bazasi to'liq shakllanmagan. Mulkni ijaraga berish, sotish, meros olish kabi daromad manbalari ko'pincha rasmiy ro'yxatdan o'tkazilmaydi va yashirin holatda qoladi. Shu sababli davlat byudjeti soliq tushumlaridan qisman mahrum bo'lmoqda. Shu muammolarni bartaraf etish uchun ilg'or raqamlashtirish, elektron reyestrlar va avtomatlashtirilgan monitoring tizimlarini joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Ikkinchidan, soliq stavkalari va ularni qo'llash tartibi bo'yicha aholiga yetarlicha tushuntirish ishlari olib borilmayapti. Soliq to'lovchilarning huquq va majburiyatlari bo'yicha keng jamoatchilikni xabardor qilish orqali aholining soliq madaniyatini oshirish mumkin. Shu bilan birga, soliq organlari va boshqa davlat idoralari o'rtasida ma'lumot almashish tizimini rivojlantirish orqali yashirin iqtisodiyot hajmini qisqartirishga erishiladi.

Uchinchidan, xorijiy davlatlar tajribasi asosida mulkiy daromadlarni nazorat qilishning zamonaviy texnologiyalarini O'zbekiston sharoitida ham keng joriy etish lozim. Masalan, barcha ko'chmas mulk va boshqa mulk bitimlarini elektron shaklda rasmiylashtirish va yagona davlat reyestriga kiritish soliqqa tortish jarayonini ancha yengillashtiradi va shaffoflikni oshiradi.

To'rtinchidan, mavjud qonunchilikni tahlil qilish mulkiy daromadlarni

soliqqa tortishga doir ayrim normalar takomillashtirilishi lozimligini ko'rsatmoqda. Soliq stavkalari ijtimoiy adolat tamoyiliga asoslanishi, turli daromad manbalariga mos moslashuvchan bo'lishi va soliq to'lovchilarning real imkoniyatlarini inobatga olishi zarur.

### **ADABIYOTLAR RO'YHATI**

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF–60-son Farmoni, 2022-yil 28-yanvar.
3. Karimov A. Buxgalteriya hisobi nazariyasi. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.
4. Soliq tizimi rivojlanishining nazariy asoslari. – Toshkent: Moliyachi, 2023.
5. O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi rasmiy axborotlari.
6. World Bank Taxation Reports, 2022.
7. International Monetary Fund (IMF) Tax Administration Reports, 2023.
8. OECD Tax Policy Studies, 2022.